SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING “IJTIMOIY ODOBLAR” ASARIDAN OLIY TA’LIM JARAYONIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Azizova Feruza Orifjon qizi
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
azizovaferuza774@gmail.com.

Annotatsiya. Mazkur maqolada Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning “Ijtimoiy odoblar” asarida ilgari surilgan odob-axloq, ijtimoiy munosabat, muloqot madaniyati, ilm olish va ta’lim berish bilan bog‘liq qarashlarning oliy ta’lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Asarning mazmuni zamonaviy oliy ta’limning shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va tarbiyaviy yondashuvlari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda asar mazmunini pedagogik jihatdan tahlil qilish, tizimlashtirish, qiyosiy tahlil va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, asar mazmunidan foydalanishning “mazmun – metod – faoliyat – natija” izchilligiga asoslangan pedagogik mexanizmi taklif etildi.

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические возможности взглядов на этику, социальные отношения, культуру общения, обучение и преподавание, изложенных в работе шейха Мухаммада Содика Мухаммада Юсуфа “Социальные нормы поведения”, в процессе высшего образования. Содержание работы рассматривается в связи с личностно-ориентированным, компетентностно-ориентированным и образовательным подходами современного высшего образования. В исследовании использованы методы педагогического анализа, систематизации, сравнительного анализа и моделирования содержания работы. Также предложен педагогический механизм использования содержания работы, основанный на согласованности “содержание – метод – деятельность – результат”.

Abstract. This article analyzes the pedagogical possibilities of the views on ethics, social relations, communication culture, learning and teaching put forward in the work of Sheikh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf “Social Manners” in the process of higher education. The content of the work is considered in connection with the person-oriented, competency-based and educational approaches of modern higher education. The research used methods of pedagogical analysis, systematization, comparative analysis and modeling of the content of the work. Also, a pedagogical mechanism for using the content of the work based on the consistency of “content - method - activity - result” was proposed.

Kalit so‘zlar: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, “Ijtimoiy odoblar”, oliy ta’lim, pedagogik meros, ma’naviy-axloqiy tarbiya, ijtimoiy odob, muloqot madaniyati, talaba kompetensiyasi, pedagogik texnologiya, tarbiya.

Ключевые слова: шейх Мухаммад Содик Мухаммад Юсуф, “Социальные манеры”, высшее образование, педагогическое наследие, духовно-нравственное воспитание, социальный этикет, культура общения, компетентность студентов, педагогические технологии, образование.

Keywords: Sheikh Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, “Social Manners”, higher education, pedagogical heritage, spiritual and moral education, social etiquette, culture of communication, student competence, pedagogical technology, education.

KIRISH

Bugungi oliy ta’lim tizimida talabaning faqat muayyan kasbiy bilim va ko‘nikmalarni egallashi yetarli natija sifatida qaralmayapti. Zamonaviy mutaxassisdan o‘z kasbiy faoliyatini ijtimoiy mas’uliyat, muloqot madaniyati, axloqiy me’yorlarga hurmat va shaxslararo munosabatlarni to‘g‘ri tashkil eta olish qobiliyati bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi. Shu sababli oliy ta’limda ta’lim va tarbiyaning o‘zaro birligini ta’minlash, talabada ijtimoiy faol va ma’naviy mas’uliyatli shaxs sifatlarini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur vazifani amalga oshirishda milliy va ma’naviy merosdan

pedagogik maqsadlarda foydalanish alohida ahamiyatga ega. Xususan, Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning ilmiy-ma’rifiy merosi zamonaviy yoshlar tarbiyasi, odob-axloq va ijtimoiy munosabatlar masalalarini o‘rganish uchun muhim manbalardan biridir.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajralmas jarayon sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, tarbiyasiz bilim jamiyat taraqqiyotiga emas, aksincha, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli u ilm bilan bir qatorda odob, halollik, mas’uliyat, sabr-toqat, bag‘rikenglik va vatanparvarlik kabi fazilatlarni shakllantirishni ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri deb hisoblaydi. Mazkur yondashuv bugungi kompetensiyaviy ta’lim konsepsiyasining mazmuni bilan hamohangdir1

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning “Ijtimoiy odoblar” asari ijtimoiy hayotda insonning o‘zini tutishi, boshqalar bilan munosabat o‘rnatishi, muloqot qilishi, ilm olishi, kasbiy faoliyat yuritishi va zamonaviy axborot vositalaridan foydalanishidagi odob masalalarini qamrab oladi. Asarda odobning ta’rifi, ahamiyati, manbai va g‘oyasi bilan bir qatorda kalom, salomlashish, maskan, transport, uyali telefon, jamoatchilik, suhbat, internet, elektron pochta, safar, axborot vositalari, ilm, ta’lim berish va muallim, kasb, bemorlik hamda boshqa ijtimoiy munosabatlarga oid odoblar yoritilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan va qadriyatli yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1 Azizova F. SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING PEDAGOGIK QARASHLARIDAN TA‘LIM-TARBIYA JARAYONIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI. —PEDAGOGIK MAHORAT‖ ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2026, № 8. B-248.

mazmuniy tahlil – “Ijtimoiy odoblar” asaridagi pedagogik mazmunga ega yo‘nalishlarni aniqlash;

tizimlashtirish – odobga oid qarashlarni mazmuniy guruhlarga ajratish;

qiyosiy tahlil – asardagi tarbiyaviy g‘oyalarni zamonaviy oliy ta’lim talablari bilan bog‘lash;

pedagogik modellashtirish – asar mazmunidan ta’lim jarayonida foydalanish mexanizmini ishlab chiqish;

faoliyatli yondashuv – talabani tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi emas, balki muayyan vaziyatlarni tahlil qiluvchi va amaliy qaror qabul qiluvchi subyekt sifatida ko‘rib chiqish.

Asarning pedagogik imkoniyatini belgilovchi muhim jihatlardan biri uning odob tushunchasini insonning faqat shaxsiy xulq-atvori bilan chegaralamaganidadir. Asarda odobning insonning boshqa kishilar bilan munosabatlari, jamoatdagi xatti-harakatlari, ilm va kasb faoliyati hamda zamonaviy kommunikatsiya vositalaridan foydalanishiga daxldor jihatlari keng yoritilgan. Asarning mundarijasida “Jamoatchilikka nisbatan odob”, “Suhbatdoshga nisbatan odob”, “Internet odoblari”, “Ilm odoblari”, “Ta’lim berish va muallim odobi”, “Kasb va ish bajaruvchining odobi” kabi maxsus yo‘nalishlarning mavjudligi uning pedagogik salohiyatini ko‘rsatadi.

MUHOKAMA

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, “Ijtimoiy odoblar” asaridan oliy ta’limda foydalanish imkoniyati uning mazmunining hayotiyligi va ijtimoiy munosabatlarning turli ko‘rinishlarini qamrab olishi bilan belgilanadi. Asarning pedagogik qiymati faqat undagi axloqiy qoidalar miqdori bilan emas, balki ushbu qoidalarni talabaning real faoliyati bilan bog‘lash imkoniyati bilan belgilanadi. Masalan, “suhbat odobi”ni o‘rganishda oddiy nazariy tushuntirishdan ko‘ra, talabalarni turli muloqot vaziyatlariga jalb qilish yuqoriroq pedagogik natija berishi mumkin. “Internet odobi”ni o‘rganishda esa virtual muhitdagi real kommunikativ holatlarni tahlil qilish talabaning mavzuni amaliy jihatdan anglashiga yordam

beradi. Shu sababli asardan foydalanishda uchta muhim metodik shartni ajratish mumkin:

1. Mazmuniy moslik. Asardan olinadigan material muayyan fan yoki tarbiyaviy mashg‘ulotning maqsadiga mos bo‘lishi kerak.

2. Faoliyatga yo‘naltirilganlik. Talaba mazmunni faqat o‘qib yoki tinglab qolmasdan, uni vaziyat, munozara, keys yoki amaliy topshiriq orqali qo‘llashi lozim.

3. Refleksivlik. Talaba o‘zining xatti-harakati, muloqot uslubi va kasbiy pozitsiyasini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

Mazkur shartlar ta’minlangandagina asarning pedagogik imkoniyatlari ta’lim jarayonida to‘laqonli namoyon bo‘ladi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijasida “Ijtimoiy odoblar” asarining oliy ta’limdagi pedagogik imkoniyatlarini quyidagi tizim asosida ifodalash mumkin:

Asar mazmuni → pedagogik mazmunni tanlash → muammoli vaziyat → talaba faoliyati → refleksiya → kompetensiyaviy natija.

Mazkur tizimning asosiy farqi shundaki, unda asar ta’lim jarayoniga mustaqil va alohida komponent sifatida emas, balki mavjud pedagogik jarayonning mazmuniy va tarbiyaviy imkoniyatlarini boyituvchi manba sifatida kiritiladi. Natijada: ijtimoiy munosabatlarda odobli xulq-atvor; samarali muloqot; jamoada hamkorlik; raqamli muloqot madaniyati; ilmiy faoliyatga mas’uliyatli munosabat; kasbiy etika; o‘z xatti-harakatini refleksiv baholash kabi sifatlarni rivojlantirish uchun metodik imkoniyat paydo bo‘ladi.

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning ilmiy-ma’rifiy merosi ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy manba hisoblanadi. Uning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar yosh avlodni intellektual, ma’naviy va axloqiy jihatdan barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan bo‘lib, bugungi kunda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlarining

maqsad va vazifalari bilan hamohangdir2.

XULOSA

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning “Ijtimoiy odoblar” asari mazmun-mohiyati jihatidan insonning jamiyatdagi xulq-atvori, shaxslararo munosabatlari, muloqot madaniyati, ilm olish va kasbiy faoliyatidagi odob masalalarini qamrab oluvchi manbalardan biridir. Asarning 2025-yilgi nashrida internet, elektron pochta, uyali aloqa, jamoatchilik, suhbat, ilm, ta’lim berish va muallim, kasb kabi masalalarning alohida yoritilgani uning zamonaviy ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘lash imkoniyatini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mazkur asardan oliy ta’lim jarayonida foydalanishning pedagogik samaradorligi uni bevosita o‘qitish bilan emas, balki asardagi g‘oyalarni fan mazmuni, muammoli vaziyatlar, interfaol metodlar, talabaning mustaqil faoliyati va refleksiv topshiriqlar bilan integratsiyalash orqali ta’minlanadi. Shu asosda “Ijtimoiy odoblar” asaridan foydalanishning “mazmun – muammo – faoliyat – refleksiya – natija” modeli oliy ta’limda ma’naviy-axloqiy tarbiya va kompetensiyaviy yondashuvni o‘zaro uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Demak, asarning pedagogik salohiyati uni faqat tarbiyaviy tadbirlar uchun qo‘llash bilangina cheklanmaydi. Undagi ijtimoiy, kommunikativ, ilmiy va kasbiy odobga oid mazmunni o‘quv mashg‘ulotlariga metodik jihatdan to‘g‘ri integratsiyalash orqali talabaning ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-axloqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalarini ishlab chiqish mumkin. Bu jihat “Ijtimoiy odoblar” asaridan oliy ta’lim jarayonida foydalanishni Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning pedagogik merosini zamonaviy ta’lim texnologiyalari bilan bog‘lashning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri sifatida qarash imkonini beradi.

2 Azizova F. SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING PEDAGOGIK QARASHLARIDAN TA‘LIM-TARBIYA JARAYONIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI. —MAKON VA ZAMON ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-sotsiologik, ma’naviy-ma’rifiy jurnal 2026, № 5. B-125.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Ijtimoiy odoblar.T:. “Hilol-nashr”. 2025 y.

2. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Baxtiyor oila. T.: “Hilol-nashr”. 2013 y.

3. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Hadis va Hayot. 34-juz. Yaxshilik va ahloq.T.: “Hilol-nashr”. 2008 y.

4.Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Ruhiy tarbiya.1-juz. Poklanish.T:. “Sharq” NMAK. 2008 y

5. M.Xajiyeva. Xoja Ahmad Yassaviyning ma’naviy-tarbiyaviy qarashlari. Avtoreferat. T.: 2004 y.

6. Choriev Z., Annaev T., Murtazaev B., Annaev J. Al-Hakim atTermiziy. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008 y.

7.Azizova F. SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING PEDAGOGIK QARASHLARIDAN TA‘LIM-TARBIYA JARAYONIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI. —PEDAGOGIK MAHORAT‖ ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2026, № 8.

8.Azizova F. SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUFNING PEDAGOGIK QARASHLARIDAN TA‘LIM-TARBIYA JARAYONIDA FOYDALANISH IMKONIYATLARI. —MAKON VA ZAMON ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-sotsiologik, ma’naviy-ma’rifiy jurnal 2026, № 5.